MEHMET EMİN RESULZADE

SEÇME ESERLER 2

SÜRELİ YAYINLARDAKİ YAZILARI

•

EL YAZMALARI

Neşre Hazırlayan:
Yavuz Akpınar

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1500
KÜLTÜR SERİSİ: 864

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-908-7 (Tk)
978-605-155-910-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: GNG Tanıtım

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

SÜRELİ YAYINLARDAKİ YAZILARI

İstanbul Konferansı Sırasındaki Beyanatları (1918)

Vakit, 26 Haziran 1918, No: 248 11
Sabah, 26 Haziran 1918, No: 10278 13
Tasvir-i Efkâr, 26 Haziran 1334 / 1918, No: 2497 14
İkdam, 26 Haziran 1918, No: 768 16
Vakit, 28 Haziran 1334 / 1918, No: 250 19
Haftalık Gazete, 4 Temmuz 1334 / 1918, No: 2 20
Vakit, 22 Temmuz 1334 / 1918, No: 272 24
Yeni Mecmua, 25 Temmuz 1918, 3. cilt, No: 54 26
Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi 34
Resulzade Mehmet Emin 34
Haftalık Gazete, 15 Ağustos 1918, No: 8 34
Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi 35
Resulzade Mehmet Emin 35
Tanin, 26 Ağustos 1334 / 1918, No: 3487 35
Zaman, 2 Eylül 1334 / 1918, No: 311 39
Tanin, 3 Eylül 1918, No: 3495 40
Vakit, 22 Eylül 1334/ 1918, No: 328 45
Vakit, 24 Eylül f334 / 1918, No: 330 47
Yeni Gün Gazetesi, 28 Eylül 1918 No: 24 48
Zaman, 10 Teşrin-i Evvel 1918, No: 184 50
Zaman, 13 Teşrin-i Evvel 1334 / 1918, No: 187 51

Halk Gazetesindeki Yazıları

İran'daki Tebeddülat ve İran Türkleri 55
Locarno İ'tilafı ve Rusya 59
Neden Türkiye Cumhuriyet Oldu da İran Olamadı? 62
Komünist Kongresi'nin Küşadı 65
Avrupa'nın Köylüleşmesi 68
Komünist Kongresi'ndeki Münakaşa 71
Almanya Buhranı 73
Cengiz Han ve Yeni Rus İdealizmi 76
İhtilalci Sosyalizmin İflası 79
Amerika'nın Şark'taki Faaliyeti 82
Demokrasi ve Parlamentarizm 85
İngiltere'nin En büyük Derdi 88
Milletler Cemiyeti Yeni Bir Mesele Karşısında 91
Locarno "Hareket-i Harbiyesi" Tiyatrosunda 94
İran İnkılabından Sonra 97
Nevruz Kurtuluş Bayramı 100
Nevruz Bayramı 102

Azerî Türk Dergisindeki Yazıları
Tuttuğumuz Yol ... 107
Millî Harsa Karşı Bolşevik Seferi ... 109
Rusya'da Vaziyet ... 115
Rusya'da Milliyet meselesi ... 119
Büyük Yalan ... 125
Rusların Endişesi ... 128
Fransa'da Seçkiler ... 132
1918 – 28 Mayıs – 1928 On Senelik Azim ve Cihat ... 140
Almanya'dan Seçkiler ... 145
Salofki'deki Sürgünlerimiz Hakkında ... 153
Harf İnkılabı Muvacehesinde ... 155
Beynelmilel Şark Bayramı ... 159
On Birinci Senede ... 161
Bir Beyanname Münasebetiyle ... 165
Emektaş Hakkında ... 166
Dünya Gazetesindeki Hatıratı: Bir Türk Milliyetçisinin Stalin'le İhtilal Hatıraları ... 168

EL YAZMASI ESERLERİ

KİTAPLAR

Azerbaycan Cumhuriyeti (1940'lı yılların sonları)
Umumî Malumat ... 241
- I - Tarihî Mukadderat ... 247
- II - Çarlık elinde yüz yıl ... 258

Azerbaycan'da Bolşevik İstilası Altında Millî Gelişim (1949)
Sovyetleştirilme ... 283
Kanlı Halk Protestosu ... 286
Edebiyat Cephesinde ... 288
Millî Temayülcülük ... 294
Elde Edilen Kültür Değerleri ... 298
Ruslaştırma Siyaseti ... 300
1937 Katliamı ... 303
Netice ... 315

Azerbaycan'ın Tarihî Gelişimi (1950-1954)
-I- Adı ve Tarihî Sınırları ... 318
- II- Siyasî Tarihi ... 323
Albaniya ... 324
Arap hâkimiyeti ... 327
Selçuklular Devri ... 330
Azerbaycan Atabekleri ... 331
Şirvanşahlılar ... 334

Harezimliler ve Moğollar ... 336
İlhanlılar Devri ... 337
Türkmen Sülaleleri ve Timur İstilası ... 338
Safevîler Devri ... 342
Türkiye, İran ve Rus[ya] Mücadelesi ... 344
Nadirşah'ın Zuhuru ... 345
Azerbaycan Hanlıkları ... 345
Rusya Hâkimiyeti ... 349
Millî Azerbaycan Cumhuriyeti ... 354
Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ... 356
Siyasî Tarih Kronolojisi ... 357
-III- Etnografya Tarihi ... 359

MAKALELER

Azerbaycan'ın Sömürülmesi ... 373
Azerbaycan Komünist Sıralarında Tasfiye ... 378
1937 Katliamı Ne İmiş? Sovyet Rusya'da Türkçülük ... 383
Tehcirler ve Sürgünler ... 388
Önsöz ["Azerbaycan'da Rus Koloni Siyaseti" İçin] ... 393
Azerî Edebiyatı ... 399

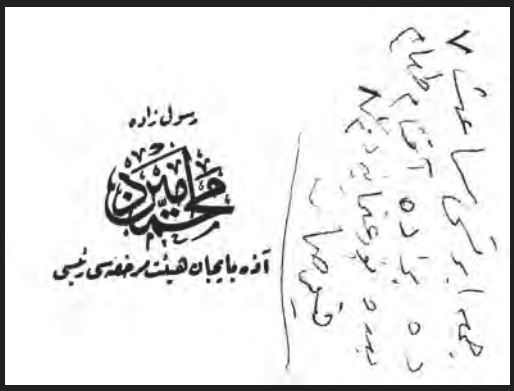
EK

Edebî Bir Hadise - I- ... 441
Edebî Bir Hadise- II- ... 447

NOTLAR–AÇIKLAMALAR / 455

DİZİN/ 499

SÜRELİ YAYINLARDAKİ YAZILARI

Resulzade'nin 1918'de
İstanbul'a Heyet-i Murahhasa Reisi olarak gelişinde bastırdığı kartviziti

I- İstanbul Konferansı Sırasındaki Beyanatları (1918)

Azerbaycan ve Dağıstan Murahhaslarıyla Mülakat: Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Reisi Resulzade Mehmet Emin Bey'in Muharririmize Beyanatı

Vakit, 26 Haziran 1918, No: 248

Azerbaycan Cumhuriyeti nasıl teşekkül etti – Cumhuriyetin coğrafî hududu ve dâhilî idaresi - Kafkasya'nın Bolşeviklerden tathiri - Kafkasya Azerbaycanı, İran Azerbaycanı - İstanbul Konferansının iştigal edeceği mevad

İstanbul Konferansı'na iştirak etmek üzere geldiklerini yazdığımız Azerbaycan ve Dağıstan murahhasları evvelki gece Gülnihal vapuruyla şehrimize muvasalat ettiler. Kafkasya'da teşekkül eden bu din ve kan kardeşlerimizin yeni cumhuriyetleri ve İstanbul Konferansı'ndan ne bekledikleri hakkında malumat almak için muharrirlerimizden birini dün kendilerinin nezdlerine göndererek birer mülakat icra ettirdik. Bunlardan Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclis reisi Resulzade Mehmet Emin Bey'in sorduğumuz suallere cevaben vuku bulan beyanatını âtiye derce ediyoruz:

- Biliyorsunuz Rusya'da inkilap olduğu zaman mezkûr memlekette sakin bütün milletler kendi siyasî hürriyetlerinin peşine düştüler. Milletlerin hürriyetini temin için Rusya Cumhuriyeti'nin "federasyon" esasları üzerine bir halk cumhuriyeti şekline inkilap etmesi Rusya'daki mahkûm milletlerin âmâl-i milliyelerini temin edebilirdi. Bu cümleden olarak Azerbaycan Türkleri -ki başlıca İrevan, Gence, Bakû vilayetlerinde sakin Türklerden ibarettir- Rusya Cumhuriyeti dâhilinde bir muhtariyet talebinde bulundular. Bolşevik harekâtı başladıktan sonra Rusya'nın bir cumhuriyet tesis etmesi gayr-i kabil oldu. Büyük Rusya, aksam-ı mürekkebesi bulunan muhtelif vilayetlere parçalandı. O cümleden olarak Maverâ-yı Kafkasya dahi kendi başına bir cumhurî hükûmet teşkil etti. Bu hükûmet konfederasyon esasları üzerine kurulmalıydı. Bu konfederasyona Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan vâhidleri dâhil olacaktı, fakat son zamanlarda zuhur eden vakayî' üzerine Gürcistan'ın kendi başına ilan-i istiklal etmesi ve Kafkasya Konfederasyonu'ndan ay-

rılması Azerbaycan'ı dahi istiklalini ilan etmeğe ve müstakilen bir hükûmet teşkiline mecbur etti. Azerbaycan Hükûmeti, cumhurî bir hükûmettir. Hâkimiyet-i milliye, Millî Meclis'in elindedir. Millî Meclis, Maverâ-yı Kafkasya'dan Müslümanlar namına Maverâ-yı Kafkas Diyeti'ne[1] intihap edilmiş azadan teşekkül eder. Meclis reisi ise bendenizim. İcra kuvveti olarak Millî Meclis tarafından vaki olan davet üzerine meşhur hukukiyyûndan Fethali Han Hoyski on iki kişiden mürekkep bir hükûmet teşkil etmiştir. Hükûmete hürriyet esasları ile memleketin istiklalini muhafaza etmek hususunda vesair icraatında salahiyet-i tamme verilmiştir. Hükûmet altı aydan daha geç olmamak üzere âra-yı umumiyeye istinaden Azerbaycan Meclis-i Müessisânını davet edecektir. Meclis-i Müessisân, Azerbaycan hükûmetinin âtideki şeklini tayin ve kanun-i esasisini tanzim ve tedvin edecektir. Memleketin Bolşeviklerden tathiri, yeni teşekkül etmiş bulunan hükûmetin vazaif-i kat'iyesindendir.

Hükûmet bu vazifesinde muahede mucibince vaki olan davetine göre şimdiki hâlde Gence'de bulunan Osmanlı askerlerinin muavenetiyle en yakın bir zamanda muvaffak olacaktır. Bizim teşekkül etmiş hükûmetimizin arazisi evvelce söylediğim gibi Bakû, Gence, İrevan vilayetlerinden mürekkeptir. Tiflis sancağının bir kısmı ile diğer bazı sancaklar dahi bu havzaya dâhildir.

Biz Kafkasya dâhilinde bulunan Azerbaycan hükûmetini teşkil ediyor ve başka hiçbir toprak üzerinde hiçbir emel hiçbir niyet, hiçbir maksat göremiyoruz. Bilhassa Azerbaycan ismini sû'-i tevil ederek yeni teşekkül etmiş olan hükûmetin İran Azerbaycanı hakkındaki niyâtına dair ortada dolaşmakta bulunan şayialaların mutlaka dostlarımız bulunmayan mahfiller tarafından ve bir maksad-ı mahsus ile ortaya çıkarıldığına kani'iz. Meselenin bu yolda izahını matbuat-ı Osmaniyeden bilhassa rica ederim. Bu gibi şayia'lara kapılan İranlı kardeşlerimiz, vaki olan bu beyanatımızın samimiyetine inanmalıdırlar. Her hâlde Rusya ile İran meyanında teşekkül edecek dost ve dindaş bir hükûmetin kendilerince arzu olunacak bir vaka-i siyasîye olduğunu İranlı kardeşlerimiz takdir edeceklerdir.

Biz Batum'da Devlet-i Osmaniye ile bir muhadenet muahedenamesi yaptık. Bizimle beraber diğer Kafkasya cumhuriyetleri dahi

[1] Diyet: Cemaat işlerini gören meclis. (Naş.).

devlet-i Aliye ile sulh ve muhadenet ahdnamesi bağladılar. İstanbul Konferansı ise dört hükûmetle dört müttefik hükûmetten ibaret olacak ve iştigal edeceği meseleler bittabi Batum'daki muahedelerine az-çok alakadar bulunacaktır. Fakat sarih olarak konferansın ne gibi mevadd ile tevaggul edeceği hakkında daha bir söz söylemek imkânında değiliz. Zira rical-i hükûmet ve siyasetten daha kimse ile görüşemedik.

Muharririmiz bu malumatı aldıktan sonra Resulzade Mehmet Emin Bey'e teşekkür ederek mülakata nihayet vermiştir.

Kafkas Murahhaslarının Muvasalatı. Mehmet Emin Bey'le Mülakat

Sabah, 26 Haziran 1918, No: 10278

Azerbaycan ve Şimali Kafkas Murahhasları da vasıl oldular. İstanbul Konferansı Yakında İçtima edecek. Murahhasların Beyanatı[2]

Muharrir Azerbaycan Heyeti Reisi Resulzade Mehmet Emin Bey'le de görüşmüştür. Mehmet Emin Bey demiştir ki:

"- İstanbul'a dün akşam vasıl olduğumuzdan henüz salahiyettar mahafil ile temas etmedik. Binaenaleyh konferansta müzakere edilecek mevadd hakkında kat'i malumat alamadım. Mamafih İstanbul içtima'ından maksat, Türkiye'nin Batum'da Kafkas Cumhuriyetleri le akdettiği dostluk muahedenamesini sair İttifak devletlerine de tasdik ettirmek olduğunu zannederim Üç cumhuriyet arasındaki münasebatımız iyidir. Biz asırlarca bir arada yaşadık. Şimdi ayrı cumhuriyetler teşkil edince birbirimizden nefret edeceğimiz zannedilmesin. Aramızda iftiraka Gürcüler tarafından neşredilen istiklal beyannamesi sebebiyet vermiştir. Bununla Gürcülerin hareketini tenkit etmiyorum, yalnız vakayi'i olduğu gibi kaydetmekteyim. Gürcüler ilan-ı istiklal etmekte hiç şüphesiz millî ve pek şayan-ı hürmet mülahazata tevfik-i hareket etmişlerdir."

[2] Diğer şahısların beyanatları alınmamıştır. (Naş.).

Azerbaycan Murahhasları'yla Mülakat[3]

Tasvir-i Efkâr, 26 Haziran 1334 / 1918, No: 2497

Evvelki akşam Urla vapuruyla geç vakit İstanbul'a geldiğini yazdığımız Azerbaycan Heyet-i Murahhasası ile mülakat etmek üzere dün muharrirlerimizden birini heyet-i mezkûrenin nâzil olduğu Pera Palas oteline izam ettik. Heyet Reisi Resulzade Mehmet[4] Emin Bey'le Azerbaycan hükûmeti Adliye Nazırı olan Halil Bey muharririmizi büyük bir iltifat ve samimiyetle kabul etmişlerdir. Resulzade Mehmet Emin Bey, Harb-i Umumî'den evvel bir–iki sene İstanbul'da oturmuş ve bir müddet gazetemizin âlem-i İslam muharrirliğinde de bulunmuştu. Muma-ileyhimanın muharririmiz tarafından dermeyan edilen suallere verdikleri cevapları ber-vech-i âti derc ediyoruz.

- Azerbaycan Hükûmeti ve şekl-i idaresi hakkında malumat verir misiniz?

- Azerbaycan Hükûmeti'nin şimdilik şekl-i idaresi cumhuriyettir. Hükûmetin bir Meclis-i Millîsi, bir de Kuvve-i İcraiyesi vardır. Meclisi Millî'de en kuvvetli fırka Türk Adem-i Merkeziyet Müsavat Fırkasıdır.* Bundan başka Müslüman Sosyalist Grubu, Sosyal Demokrat Himmet Fırkası, bir de İttihad-ı İslam Fırkası vardır. Ancak bugünkü hükûmet siyasî fırka esaslarına göre teşekkül etmemiştir; zamanın nezaket ve ehemmiyetini nazar-ı dikkate alarak, iş adamlarından, faal zevattan teşekkül eylemiştir. Meclis-i Millî Bakû'yu Bolşeviklerden tathir etmek dahil[î] ve haricî müşkülatı izale eylemek üzere kendi teveccüh ve itimadına mazhar olan Fethali Han Hoyski'nin riyasetinde faal bir kabine vücuda getirerek salahiyet-i tamme vermiş ve bir müddet-i gayr-i muayyene için tatil-i içtima eylemiştir. En birinci vazifesi ise memleketi haricî tecavüzlerden vikaye ve dâhilî ihtilallerden tathir ve temin eylemektir ki hükûmetin bu maksadı şimdiden hâsıl olmakta ve ahali kendi meşgale-i yevmi-

[3] Bu başlıktan önce gazetede "Azerbaycan ve Kafkas Murahhaslarıyla Bir Mülakat" adını taşıyan genel bir başlık vardır ve sağ tarafta "Şimalî Kafkasya Murahhasları ile Bir Mülakat", sütünün sol tarafında da "Azerbaycan Murahhasları ile Bir mülakat" yer almıştır. Konumuz gereği diğer mülakatı buraya almadık. (Naş.).

[4] Metinde muhtemelen dizgi yanlışı olarak iki yerde de "Ahmed". (Naş.).

Evvelki gece şehrimize muvasalat etmiş bulunan Azerbaycan hükûmeti Heyet-i Murahhasası:
(Sağdan sola, oturanlar:) Resulzade Mehmet Emin Bey (reis), Halil Bey Hasmemmedof (aza),
(Ayakta duranlar:) Aslan Bey Safikürdski (aza), Ahmet Bey Pepinof

yelerine avdet eylemektedir. Hükûmet aynı zamanda Meclis-i Müessisân'ın intihabâtına da şüru edecektir. Ârâ-yı umumiyeye müstenid intihap usulüyle toplanacak olan Meclis-i Müessisân, Azerbaycan Hükûmeti'nin kat'i şekl-i idaresini tayin eyleyecektir. Meclis nihayet altı aydan geç olmamak üzere içtima etmiş bulunacaktır.

Şimdilik merkez-i hükûmet Gence şehridir. Bolşeviklerden tathir edildikten sonra Bakû daimî merkez-i hükûmet ittihaz edilecektir.

- Diğer Kafkasya hükûmetleriyle münasebâtınız nasıldır?

- Şimalî Kafkasya Hükûmeti ile münasebatımız bittabi oldukça samimanedir. Bu iki hükûmetin yakın bir zamanda ittihad edecekleri me'mûldür. Gürcü ve Ermenilerle olan münasebatımız dostanedir. Aramızda hallolunacak bir hudut meselesi var. Bu meselenin de sulhen ve müsalemeten hallolunacağı ümidindeyiz.

- Türkiye ile olan münasebetinizi sorabilir miyim?

- Azerbaycan, Türkiye'yi birader nazarıyla görüyor. Azerbaycan Hükûmeti'nin daveti üzerine ber- mucib-i muahede Gence'de bulunan ve şimdiki hâlde Azerbaycan kuvve-i milliyesiyle beraber

Bakû'daki Bolşevik üzerine yürüyen Türk Ordusu'na karşı ahalimizdeki samimi tezahürât-ı vidadiye bu münasebâtın her nev' tesir ve tevilden müstağni olduğunu ispat eder.

- İstanbul Konferansı'nda ne gibi maddeler mevzubahis olacak?

Bu hususta henüz sarih ve muayyen malumat vermek mevki'inde değiliz. Daha kimse ile görüşemediğimiz gibi konferansın ne vakit başlayacağını da bilmiyoruz.

- Rusya ile münasebâtınız nasıldır?

- Rusya ile münasebâtımıza gelince, bütün milletlerin hakk-ı istiklalini tanımış ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin etmesi esasını kabul ve ilan etmiş olan Rusya'nın Azerbaycan istiklalini dahi tanıyacağını ve Rus demokrasisinin adalet-perverliğini bildiğimizden bu hususta bütün müşkülâta maruz olmayacağımızı ümit ederiz. Bugün Azerbaycan dâhilinde kalmış olan Ruslara ahalimiz tarafından hüsn-i muamele gösterilmektedir. Bunlar Azerbaycan'da kalırlar ve Azerbaycan istiklaliyle tevhid-i hissiyât ederlerse, bir Azerbaycan vatandaşı gibi mazhar-ı hukuk olacaklardır.

- Azerbaycan kadınları hayat-ı siyasiyeye teşrik edilecekler mi?

- Bugüne kadar mevcut olan intihap kanunu ile kadınlar hukuk-ı intihabiyeden istifade etmişlerdir.

Muharririmiz, muma-ileyhimaya beyan-ı teşekkür ederek ayrılmıştır.

Kafkasya'da Müteşekkil Dört Hükûmet Murahhasları İstanbul'da Mehmet Emin Bey'in Beyanatı

İkdam, 26 Haziran 1918, No: 768

Azerbaycan Heyet-i Reisi Mehmet Emin Bey'le Dağıstan Murahhaslarından Alihan Kantemir'in Kafkasya İnkılabının Safahatı Hakkında *İkdam* Muharririne Beyanatı

Kafkasya'da ahiren teşekkül eden dört hükûmet murahhasları tamamen İstanbul'a muvasalat eylemişlerdir. Bu murahhasların mecmuu 42 kişiye baliğ oluyor. Birkaç gün evvel şehrimize gelen Gürcistan ve Ermenistan murahhaslarıyla muharririmizin mülaka-

tını ve fotografilerini neşreylemiş idik. Bugün de Şimalî Kafkasya ve Azerbaycan heyet-i murahhasasının fotografilerini[5] derc ile beraber Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi Mehmet Emin Bey ve Dağıstan murahhaslarından Alihan Kantemir ile muhabirimizin mülakatını ber vech-i zîr derc eyliyoruz:[6]

Azerbaycan Murahhasları (Sağdan sola doğru) Adliye Nazırı Ceneral Halil Bey Has, Azerbaycan Meclis-i Millî Heyet-i Murahhasası Reisi Mehmet Emin Bey, Müşavir-i Askerî Miralay Abdulhamit Kaytabaş (Arkada) Mihmandar Ruhi Bey, Mihmandar Mülazım-ı Evvel Nuri Bey

Mehmet Emin Bey'in Beyanatı:

Mehmet Emin Bey, dün Pera Palas'ta muharririmizi büyük bir nezaket ve beşaretle kabul etmiştir. Mumaileyh beş-altı sene evvel bir defa İstanbul'a gelmiş ve Türkçe mecmualardan bazılarına müfit makaleler yazmıştır. Türkçeyi pek güzel tekellüm eden bu zat memleketin pek münevver ve azimkâr gençlerindendir.

Şimalî Kafkasya'nın geçirdiği sahafat-ı inkılabiye hakkında muharririmizin istizahına karşı mumaileyh beyanat-ı âtiyede bulunmuştur:

[5] Azerbaycan Murahhaslarının resmi, keyfiyetli olmasa da tarihî değeri sebebiyle buraya alınmıştır. (Naş).

[6] Alihan Kantemir'in beyanatını konumuz gereği buraya almadık. (Naş.).

"Bolşevik harekâtını müteakip Kafkasya'nın istiklalini ilan ettik ve mum Kafkas memleketinde federatif bir cumhuriyet teşkil ettik. Gürcü hükûmetinin ittifaktan ayrılması üzerine üç müstakil hükûmet teşekkül etti. Bunlardan bizim kısım yani Azerbaycan dâhilinde mütemekkin olanlar aslen Türktür. Bunların lisanı Osmanlı lisanından ancak lehçe ve şive ile ayrılır. Bizim hükûmetimiz cumhuriyet esası üzerine müessestir.

Hâkimiyet-i milliye, Müslüman azadan müteşekkil olan Meclis-i Millî'nin elindedir. Maverâ-yı Kafkas'ta Müslüman aza, Gürcülerden ayrıldıktan sonra Azerbaycan hükûmeti ilan edildi ve Fethali Han'ın riyaseti altında on iki zattan teşkil olunan hükûmete Meclis-i Millî tarafından salahiyet-i kâmile verilmiştir. Bu salahiyet dairesinde memlekette bir an evvel dâhilen ıslahatın ve haricen de münasebat-ı siyasiye ve iktisadiyenin temini esbabının istikmâline sarf-ı mesai olunmaktadır.

Bir de müddet-i içtimaiyesi nihayet altı ayı tecavüz etmemek üzere Meclis-i Müessisân intihabâtı icra edilecek ve bu intihap âra-yı umumiyeye istinat ettirilecektir. Meclis-i Müessisân hükûmetin şekl-i esasını ve kanun-i esasiyi tanzim edecek ve memleketin intizam-ı idaresini kâmil ahkâm ve kavanin-i esasiyeyi vaz' ve tedvin eyleyecektir. Memleketimiz Erivan, Gence ve Bakû vilayetleriyle diğer bir vilayete ayrılmıştır. Erivan vilayetindeki Erivan kasabası Ermenistan'da ise de vilayetin aksam-ı sairesi Azerbaycan arazisine dâhildir. Hükûmetler hududu henüz tayin ve tahdit edilmemiş olmakla beraber Azerbaycan ile Ermenistan'ın hududu Gökçe gölünün vasatından itibar edilmekte yani gölün bir sahili bizde diğer sahili de Ermenistan cihetinde kalmaktadır.

Hükûmet-i Osmaniye ile halledilecek meselelerin esasları murahhas Halil Bey ile Batum'da halledilmiş ise de bu hususât kısmen İstanbul Konferansı'nı da alakadar edebilecektir."

Azerbaycan Cumhuriyeti Millî Meclisi Reisi olup bu defa mezkûr cumhuriyet ahvaline dair muharririmize beyanat-ı mühimmede bulunan Resulzade Mehmet Emin Bey

İstanbul Konferansı Murahhasları[7]

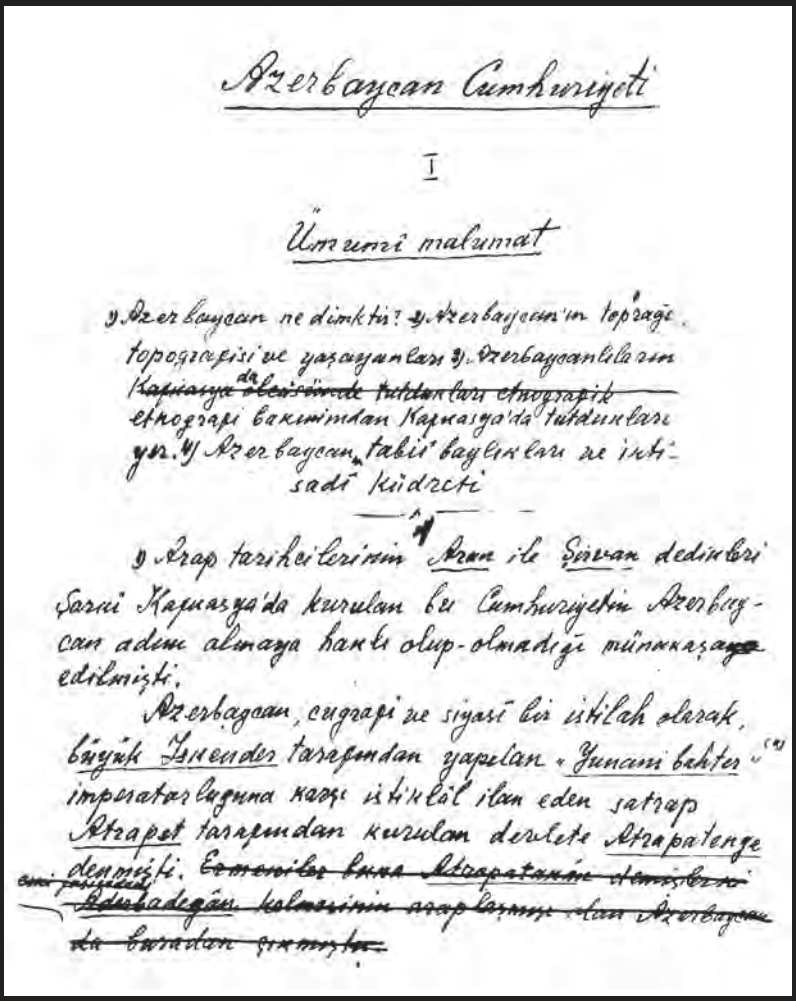
Vakit, 28 Haziran 1334 / 1918, No: 250

İstanbul Konferansı'nın in'ikad etmek üzere olduğu bir sırada Kafkasya'daki yeni cumhuriyetler namına şehrimize gelen murahhasların başlıcaları hakkında bazı muhtasar malumat itasını faydadan hâli bulmuyoruz. Azerbaycan Heyet-i Murahhasası Reisi Resulzade Mehmet Emin Bey, takriben otuz beş-kırk yaşlarında zeki, halûk, azimkâr ve mütevazı bir zattır. Mumaileyh tahsil-i ibtidaî ve tâlisini Kafkasya'da ikmal etmiş ve mütemadiyen Kafkasya'daki Rus mezalimi aleyhinde çalışmaya başlayarak memleketin halası için uğraşmıştır. İran inkılabının zuhuru hengâmında mumaileyh oraya firar ederek Tahran'da "Demokrat" Fırkası'nın mürevvic-i efkârı olan "İran-ı Nev"[8] gazetesinin epeyce bir zaman başmuharrirliğini ifa etmiştir. Resulzade Mehmet Emin Bey, Balkan Muharebesi zamanında şehrimizi bir kere daha ziyaret etmiş ve o zaman muhtelif gazetelerde *Türk Yurdu* mecmuasında faydalı bazı makaleler neşretmiştir. Kendisi Türkçeyi, İstanbul şivesine yakın bir şive ile konuşur.

[7] Yazıda Azerbaycan, Şimalî Kafkasya, Gürcü ve Ermeni heyetlerinden ve bu heyetlere mensup bazı şahıslardan kısaca söz edilmektedir. Bu sebeple beyanatı olmadığı hâlde önemi sebebiyle Resulzade'den söz edilen kısmın ve gazetedeki resminin buraya alınması uygun görülmüştür. (Naş.).

[8] Metinde "Nevbahar". (Naş.).

EL YAZMASI ESERLERİ

Azerbaycan Cümhuriyeti

I

Ümumi malumat

1) Azerbaycan ne demektir? 2) Azerbaycan'ın toprağı, topoqrafisi ve yaşayanları 3) Azerbaycanlıların ~~Kafkasya'da eberisinde tutdukları~~ etnoqrafik etnoqrafi baximından Kafkasya'da tutdukları yer. 4) Azerbaycan tabii bağlıkları ve iktisadi küdreti

1) Arap tarihcilerinin Arran ile Şirvan dedikleri şarki Kafkasya'da kurulan bu Cümhuriyetin Azerbaycan adını almaya hakkı olup-olmadığı münakaşa edilmişti.

Azerbaycan, cuğrafi ve siyasi bir istilah olarak, büyük İskender tarafından yapılan "Yunanı bahtı" imperatorluğuna karşı istiklal ilan eden satrap Atrapet tarafından kurulan devlete Atrapatenge denmişti. ~~Binaenaleyh buna Atropatanın denizleri Bahrihazer kelmesinin araplaşmış olan Azerbaycan da buradan çıkmıştır.~~

KİTAPLAR

Azerbaycan Cumhuriyeti[1]

Umumî Malumat

1- Azerbaycan ne demektir?
2- Azerbaycan'ın toprağı, topografisi ve yaşayanları.
3- Azerbaycanlıların etnografi bakımından Kafkasya'da tuttukları yer.
4- Azerbaycan'ın tabii baylıkları ve iktisadi kudreti

1 - Arap tarihçilerinin Aran ile Şirvan dedikleri şarkî Kafkasya'da kurulan bu cumhuriyetin Azerbaycan adını almaya hakkı olup olamadığı münakaşaları edilmişti.

Azerbaycan, coğrafî ve siyasî bir ıstılah olarak, Büyük İskender tarafından yayılan "Yunanî Bahter" imparatorluğuna karşı istiklal ilan eden Satrap Atrapet tarafından kurulan devlete Atrapatenya denmişti. /2/ Ermeniler buna Ataptakân, eski Farslar da Aderâbâdegân demişler ki Araplaşmış Azerbaycan da buradan alınmıştır.

Her ne kadar sözün coğrafî manasına, maruf vecihle, Tebriz ile etrafındaki İran vilayeti giriyorsa da Atrapatenye saltanatının bugün ki İran Azerbaycanı'nın sınırları içinde kaldığı malum değildir.

Fakat Azerbaycan adını Ateşâbâdegan veya Ateşmekân manasında anlayanlar bu adı memlekette bol bulunan yanar dağlar, gazlar ve âteşgedelerle alakalı buluyorlar. Profesör Marr'ın "azer"in bu kavim değil, bu totem adı olduğu ve bu totemin âteş (od) olabildiği hakkında yazıyla söylemiş olduğu fikri dahi bu görüşü berkitir.

---

[1] Elimizdeki arşivde bu eserin Resulzade'nin kendi el yazısıyla, Latin harfleriyle, beyaz parşomen kâğıtlara, dolma kalemle yazılmış tek nüshası vardır ve tamamı 101 sayfadır. Eserin 1940'lı yılların sonlarında yazıldığını tahmin ediyoruz. (Naş.).

Bu kitapta vereceğimiz tarihi malumatların da görülecektir ki Azerbaycan altında /3/ varlık bulan teşekküllere, şarkî mavera-yı Kafkasya yerleri dahi çok kere dâhil olmuştur. Fakat buna göre almasak bile Azerî Türklerin, başka sözle, Azerbaycanlıların yaşadıkları bir memleket olduğu için burasına Azerbaycan demekte hiçbir engel görülmemiştir.

Azerbaycan adının bu yeni Türk cumhuriyetine verilmesinde en büyük âmil, şüphesiz, bu kavmi âmil olmuştur.

2 - Azerbaycan Cumhuriyeti, mavera-yı Kafkasya'nın şarkî kısmını tutar. Eski Bakû vilayeti tamamıyla Gence vilayeti de öyle, İrevan vilayetinden, Zengezur ile Şerur kazaları ve geçmişte Ilısu saltanatı olan Zekertala (veya Zakatala) ülkesi tamamıyla, Tiflis vilayetinden dahi küçücük bir kısmı (Karayazı ve Borçalı) Millî Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprağını teşkil eder. Bu toprakların umumî miktarı 92.160.000 kilometre murabba'dır. /4/ Şimdiki Dağıstan dağları, cenupta Eres [Aras] nehri ile Karadağ'ın etekleri ve Lenkeran dağları garpta Gürcistan ile Gökçe gölünün sahilleri, şarkta Hazar denizi ile çevrilmiş olan bu yerler, şimalde Şirvan, cenupta da Karabağ yayla[la]rıyla bu iki yayla arasında ki geniş ovalıklardan ibarettir.

Abuhava bakımından Azerbaycan Muğan çölü adlanan Kür kıyılarında sıcak yerlerdeki gibi ılık bir iklime malik olduğu gibi, başları boyun[c]a kar lahtalarıyla [tabakalarıyla] kapalı yüksek dağlara ve bu dağ yamaçlarında kışın, şimal ülkelerinde olduğu kadar soğuk yerlere maliktir. Dağlık yerlerde yağımlık bol olduğu hâlde, ovalıklar kuraktır. Çok yeşirgen topraklı olmayan[2] ovalıkları sun'i surette suvarılmak ister. Buralar düğü [pirinç], pamuk gibi yüksek ekine son derecede elverişlidir.

Azerbaycan toprakları, hükûmet Bolşeviklere geçtikten sonra, yukarıda gösterilen haritaya nispetle, azalmıştır. Tiflis vilayetindeki /5/ Karayazı ile Borçalı Gürcistan'a bırakılmış, Gerus kazası ile Şarur Ermenistan'a geçmiş, Nahçıvan kazasına Azerbaycan'ın himayesi altında muhtariyet (otonomi) verilmiştir. Bu değişiklerden sonra, Bolşevikler tarafından tahmin[en] alınan istatistike göre, Azerbaycan'ın nüfusu 2.500.000'e yakın olarak gösterilmektedir. Bizim tahminimizce gösterdiğimiz millî hudut bakımıyla Azerbaycan'ın

[2] Metinde "bulunan". (Naş.).

nüfusu herhâlde 3.000.000'a yakındır. Bu nüfusun %70'i Türk ve Müslüman, %20'si Ermeni, arta kalanı da Rus, Yahudi, Alman ve başkalarıdır. Ahalinin %77'si köylü, %23'ü de şehirlidir.

Milliyet bakımından, ahalinin asıl çokluğu Azerî Türklerden ibarettir. Azerî çokluğu hem ekin, hem hayvan beslemekte yaşar. Bununla beraber, ticaret ve sanayiyle meşgul olan sınıflar da hatırı sayılır derecededir. Türklerden sonra Azerbaycan'da, millî unsur olarak, Ermeniler gelir. Ermeniler çokluk Karabağ dağlarında (Zengezur'da) Kürtler ile karışık bir hâlde ve biraz da Gence, Şamahı ve Şeki kazalarında yaşarlar. Ermenilerden sonra %10 nispetine girer millî gruplardan ilk sırayı Ruslarla Ukraynalılar tutarlar. Bunlardan /6/ bir parçası şehirlerde diğerleri de Muğan ovasında ve Şamahı kazasında yaşarlar ki vaktiyle Çarlık tarafından köçürtülerek buralara oturturulmuşlardır. Bu köçürtme siyaseti şimdi de devam ediyor. Bunlardan başka yerli ekalliyetlerden Lezgiler, Yahudiler ve Tatlar geliyoruz ki bunların çoğu dağlarda yaşarlar ve dil bakımından da Türkleşmek üzeredirler.

Nüfusunun sıklığı bakımından Azerbaycan'ın her murabba kilometrosuna, umumî hesapla, 30 adam geliyor. Bazı yerleri çıktıktan sonra (mesela Bakû ile etrafında kilometro başına 436 nüfus vardır) orta hesap üzere, bu sıklık, yerine göre, 20 ile 43 arasında sallanmaktadır.

Cinsiyet bakımından Azerbaycan, kadını erkeğinden az olan memleketlerdendir. Her 1000 erkeğe karşı Azerbaycan'da 855 kadın vardır.

3- Çarlık devrinde Kafkasya erkân-ı harp idaresi tarafından Kafkasya'nın etnografik bir haritası /7/ basılmıştır. Birkaç boyasıyla âdeta Şark halısını andıran bu haritada göze çarpan hâkim boya sarıdır. Haritanın bilhassa şark ve cenup kısmını kaplayan bu boya ile Müslüman milletler gösterilmiştir.

Bugünkü Azerbaycan Cumhuriyeti'yle Dağıstan Cumhuriyeti'ni teşkil eden Hazar denizine bitişik şarkî Kafkasya hemen "sarıdır". Bu sarılığı, haritadaki dinî mana ile değil, kavmî mana ile alırsak bile, göreceğimiz manzara üzerimizde derin bir tesir yapar[3]. Şunu da ilave etmeliyiz ki "sarı boya" yalnız bu iki memleketi değil, Er-

[3] Metinde "üzerinde derin bir tesir yapmaz". (Naş.).

menistan ile Gürcistan'dan bir kısmını boyamakta, bundan başka, Terek nehrinden yukarı, şimalî Kafkasya'nın da bir parçasını dahi kaplamaktadır.

Boyaların verdiği tesiri bir de rakamların dilinden işitelim: Hazar denizi ile Karadeniz arasında yüksek silsile şeklinde uzanan Kafkasya dağları bu kıt'ayı şimalî Kafkas ve cenubî Kafkas diye iki kısma bölüyor. Şimalî Kafkasya 166 murabba versttir. Burada /8/ 1923 istatistiğine göre, hepsi 5.5000.000 adam yaşamaktadır ki bundan 3.5000.000'e yakın Rus ve Ukrayna Kazaklarına çıkıldıktan sonra, artakalan 2.000.000 Kafkasyalıdan 600.000'i Türktür. Cenubî Kafkasya'ya gelince; 200 murabba verstlik bir yerde yaşayan 5.700.000 ahaliden 2.300.000'i Türk, 1.900.000'i Gürcü, 1.300.000'i Ermeni, geride kalanı da Türk olmayan Müslüman milletlerle Ruslar ve başkalarıdır. Şu 11.200.000 Kafkasya nüfusundan şimalî-Kafkasya'da Terek, Stavropol, Kuban vilayetlerinde çokluk bir hâlde yaşayan Rus ve Ukraynalıları çıktıktan sonra, Kafkasya yerlisi olarak 7.7000.000 kalıyor ki bundan 4.800.000'ini; %63'ünü Müslümanlar, 2.900.000'ini; %38'ini de Türkler teşkil ederler.

Şöyle ki Türklerin bütün Kafkasya'daki Müslümanlara nispeti %60'tır. Sade cenubî Kafkasya'yı alacak olursak, millî zümrelerin sayıca nispetleri böyle olur %41 Türkler, %31 Gürcüler, %21 Ermeniler, %7 de Rus, Alman, Yahudi, İranlı ve başkaları. /9/

4- Azerbaycan dünyanın, Allah vergisi baylıklar bakımından her gereğini kendi başarır varlı ülkelerden biridir. Payitahtı Bakû olan bu cumhuriyetin ikinci adı neft memleketidir. Bakû ve neft iki eş söz hükmüne girmiş gibidir. Eski Arap tarihçileri Bakû'ya "Erzinefate" demişlerdir. Demek ki bugün akar altın adını kazanan ve milletlerarası dünya siyasetinde en büyük ve keserli [etkili] âmil rolünü oynayan neft, daha Araplar zamanında meşhur idi Bakû neftinden gelen kazancın, Derbend'deki Arap korucularına vakfedildiği kitaplarda yazılıdır.

Neft birçok zaman az miktarda çıkarılıyor ve çok iptidaî şekillerle elde ediliyordu. Fakat Rusya demir yol ağının artması ve petrol ile yanan dizel motorunun yayılması ve sonra od gemilerinin taş kömürden akar yandırıma [yakıta] geçmeleri üzerine Bakû'da neft kuyuları kapitalize edildi ve çabucak ürüyüp artmağa ve büyüyüp ve genişlemeğe başladı. Şöyle ki Büyük Harp'ten evvel bütün dün-

DİZİN

(Şahıs, kitap, dergi ve gazete isimleri)

A

Abbas Ağa (şair) 322
Abbas Ağa (Tebrizli fedai) 182
Abbas Mirza (Kaçar, Azerbaycan genel valisi) 348-349
Abbas Sıhhat (şair) 272, 425
Abbas-Katina (Ermeni tarihçi) 362
Abbaskulu Ağa Bak: Bakıhanlı A.
Abdullah (Kutkaşınlı şair) 418
Abdullah Şaik Talıbzade (şair) 231, 420
Abdullayev, Kerim (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
Abdurrahman-ı Kaşî (tarihçi) 368
Abdül (?, şair) 293, 452
Abdülhamit II. 62
Abdülkerim (Rif mücahidi) 84
Abdürreşid İbrahim Bak: İbrahimof, A.
Açıksöz (gazete, Bakû) 457, 480
Adolf (Salovki'de bir mahkûm) 321, 371, 390
Afşin (Abbasî emiri) 365
Ağa Abdürrahim Alil (din adamı) 420
Ağa Hüseyin Tebrizî (din adamı) 420
Ağa Mehemmed (İran şahı) 256-257, 269, 428
Ağa Mehemmed Şah-i Kacar (A. Hakverdili'nin eseri) 269, 312
Ağa Mesih Şirvanî (şair) 417
Ağakişi Han (Hacı Çelebi Han'ın oğlu) 346
Ağaoğlu, Ahmet 33, 271
Ağayev Cihangir (Salofki'de Azerbaycanlı doktor) 391
Ahmed [Babazade] (Salofki'de mahkûm) 154
Ahmed Şah (İran şahı) 55
Ahmedî (şair) 368
Ahmet Cevad Ahundzade (istiklal şairi şair) 33, 272, 275, 291, 402
Ahmet Hamdi (Kafkasyalı milliyetçi) 167
Ahmet III (Osmanlı padişahı) 103
Ahistan, Ebu'l-Muzaffer (Şirvanşah) 253, 335-336
Ahundof, Ruhulla (Azerbaycanlı siyasetçi) 109-111, 114, 297, 304, 381
Ahundzade, Mirza Fethali (yazar, düşünür) 267-268, 291, 298, 302, 307-308, 402, 421, 423-424, 427, 430
Akçura, Yusuf 276
Akünal, Ahmet Kemal (şair, gazeteci) 458, 474
Akpınar, Yavuz 399
Alaüddevle (Celayirli) 340
Aldanmış Yıldızlar (M. F. Ahundzade'nin eseri) 269
Aleksandır Nevski (Rus kahramanı) 302
*Âlem-i İslam ve Japonya'da İntişar-ı İslamiy*et (Abdürreşid İbrahim'in eseri) 470
Ali (Hz. Ali) 100
Ali Rıza (?) 294
Alizade Mirza Ağa (aktör) 269
Allgemeine Deutsche Zeitung (Almanca gazete, Almanya) 149
Almanya (gazete, Almanya) 149
Alparslan (Selçuklu sultanı) 329
Amanî veya Emani (şair) 413
Ambazuk (Sabirlerin başkanı) 363
Anamın Kitabı (Celil Memmedguluzade'nin eseri) 427
Anaplı (aktör) 273
Araplı (aktör) 273
Arıkan, Zeki (tarihçi) 284

Arif (şair) 402, 423
Arran (Agovanya padişahı) 359
Arranşah (veya Erranşah) (Arsaklı padişahı) 327
Arsal, Sadri Maksudî Arsal 231
Arslan II (Harezm şahı) 331
Arşın Mal Alan (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273-274, 307, 402
Aslı ve Kerem (Halk hikâyesi) 408, 450
Aslı ve Kerem (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273
Âşık Abdullah 418
Âşık Ertünî (?) Karacadağlı 418
Âşık Garip (Halk hikâyesi) 408, 416
Âşık Kurbanî (Halk hikâyesi) 417
Âşık Peri 422
Âşık Sadık 418
Âşık Valih 421
Atabek Ebu Bekir Nusretüddin (İldenizli sultanı) 332
Atabek Muhammed (Ş. Eldeniz'in oğlu) 332, 334
Atabekof (Ermeni siyasetçi) 124
Attila (Hun imparatoru) 248
Atrapet (veya Atropat, Medya Satrapı) 241
Atatürk, Gazi Mustafa Kemal 124, 128, 229, 285, 356
Avksent'yef [Nikolay] (Rus siyasetçi) 120
Axelrod [Pavel] (Rus siyasetçi) 113
Aydın (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 292
Aydoğmuş (Hemedan hâkimi) 333
Ayın. [Ali] Nazım (Azerbaycanlı türkolog) 109
Azer Resulzade (M. E. Resulzade'nin oğlu) 191
Azerbaycan (dergi, Ankara) 102, 317
Azerbaycan (gazete, Berlin) 308-309, 311
Azerbaycan Edebiyatı Tarihî Materyalleri (F. Köçerli'nini eseri) 322
Azerbaycan Lehçesinin Amelî Kılavuzu (L. Budakov'un Rusça eseri) 321
Azerbaycan Şairi Nizami (M. E. Resulzade'nin eseri) 334
Azerbaycan Tarihinin Gelişimi (M. E. Resulzade'nin eseri) 334
Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı (F. Köçerli'nin Rusça eseri) 322
Azerî Edebiyatı (M. E. Resulzade'nin ansiklopedi madddesi) 402-405
Azerî Türk (dergi, İstanbul) 107-109, 115, 119, 125, 140, 145, 153, 155, 159, 161, 165-166, 265, 271, 287, 343, 380, 392

B

Baba Kûhi (Hicazî'nin eseri) 452
Babek (Azerbaycanlı Hurremi reisi) 302, 311, 365
Bağırov (Bolşevik siyasetçi) 286-288
Bağration (Rus generali) 302
Baharlı, Mehmed Hasan (etnograf) 360, 362, 370
Bakıhanlı /Bakıhanof, Abbaskulu Ağa (tarihçi, yazar) 423
Bakinski Raboçi (Rusça gazete, Bakû) 192, 286-287, 293, 297, 381
Bakûlu Abdurreşit (coğrafyacı) 412
Balayef, Hanbek (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
Balazurî (tarihçi) 363
Banville, Teodor (Fransız şair ve yazarı) 452
Barba (Gürcüce gazete, Tiflis) 44
Barthold (Rus şarkiyatçı) 231, 326, 371
Battal-Taymas, Abdullah (Tatar tarihçi, yazar)

Bauer, Otto (Avusturya sosyalistlerinden) 202
Baykov Madam (Bakû'da garden parti düzenleyenlerden biri) 178
Bayram Hoca (Karakoyunluların ilk hükümdarı) 340
Bayram-Beg (Şirvanşah) 336
Bazirius (İran vergi memuru) 319
Bebel, [August] (Alman sosyalist) 81
Bens (Çekoslovak hariciye nazırı) 60
Bereketullah Efendi (Hindistanlı bir aydın) 225
Berge, Adolf (şarkiyatçı) 321
Berke Han (Altın Ordu hanı)
Berliner Lokal Anzeiger (Almanca gazete, Almanya) 149
Berliner Tageblatt (Almanca gazete, Almanya) 149
Bernhard, [Georg] (Alman siyasetçi) 149
Berzanovski (Stalin'in hizmetinde biri) 204-205, 210-211
Berzanovski, Madam (Stalin'in hizmetinde biri) 208
Beyazid (Celayirli) 340
Biçerahov (Rus subayı) 36-37
Bigiyev, Musa [Carullah] Bigiyef 231
Birgen, Muhittin (gazeteci, siyasetçi) 55, 284
Birunî (İslam âlimi) 365
Bismarck [Otto von] (Alman devlet adamı) 81
Borah [William Edgar] (Amerikalı senatör) 84
Bourget, Paul (Fransız yazar) 141
Braun [Otto] (Prusyalı siyasetçi) 122-123, 150
Brenstein, [Eduard] (Alman siyasetçi) 81
Breton (Fransız milletvekili) 138
Briand [Aristide] (Fransız devlet adamı) 96
Brosset (tarihçi) 367
Broyda (Milletler Komiserliği Genel Sekreteri) 213-215, 222
Brusilof [Aleksey Alekseyeviç] (Rus generali) 130
Budagov L. (Rus dilci)
Buharin (Bolşevik siyasetçi) 66-67, 71, 162
Burhan-Ali Sultan (Şirvanşah) 336
Butkov (Rus tarihçi) 321
Buzlu Cehennem (Gültekin'in eseri) 429
Bünyadzade, Dadaş (Azerb Maarif Komiseri) 224, 304, 382
Bürge [Berke?] (Altın Ordu Hanı)] Han 337
Büyük Hasan (Celair ailesinin reisi) 339
Büyük İskender (Makedonya kralı) 241, 318, 323
Büyük Petro (Deli) (Rus çarı) 77-78, 257, 344, 347
Büyük Şah Abbas (Safevî) 344

C

Cafer Cabbarlı (yazar) 291, 308, 402, 427
Caillaux [Joseph] (Fransız maliye nazırı) 84
Carasso (Karasu), Albert (*Le Journal d'Orient* gazetesi sahibi) 39
Castrén [Matthias Alexander] 461
Cebiyev (Bolşevik siyasetçi) 296, 380
Celâleddin (Batınî hükümdarı) 333
Celaleddin [Melikşah-i Selçukî] 102
Celaleddin Harezmşah, 297
Celalettin-i Rumî Bak: Mevlana
Celil Memmedguluzade (gazeteci, yazar) 268, 270, 293, 423
Cemal Paşa 228
Cemaleddin Afganî 462, 477-479, 481

Cemşid (Efsanevî İran şahı) 103-104
Cengiz Han 337
Cevad Han (Gence hanı) 45, 245, 258, 302, 311, 346, 347
Chamberlain, Arthur Neville (İngiliz siyasetçi) 96, 111
Chardin (Fransız seyyah) 370
Chateubriant (Fransız yazar) 452
Cihan Şah (Kara Yusuf'un oğlu) 339, 341
Coolidge [John Calvin] (ABD Başkanı) 84
Cüneyd (Erdebil Safevî şeyhi) 254, 342-343
Cüveynî (tarihçi) 368

Ç

Çağın, Sabahattin (bilim adamı) 26
Çan-Zu-Lin [Zhang Zuolin (Çinli siyasetçi)] 83
Çaparidze (Gürcü siyasetçi) 37
Çhenkeli (Gürcü siyasetçi) 280
Çılkı Biy (Sabirlerin başkanı) 363
Çiçerin [Georgi Vasilyeviç] (Bolşevik siyasetçi) 59-62, 201, 206, 216-217
Çobanzade, Bekir Sıtkı (Kırımlı Türkolog) 387

D

Dağılan Tifak (A. Hakverdili'nin eseri) 269
Dahîl [Ahund Molla Hüseyn] (şair) 462
Dalga (Ahmet Cevad'ın eseri) 426
Dam u Dâne (Mesihî'nin mesnevisi) 418
Danişmendan-i Azerbaycan (M. A. Terbiyet'in eseri) 322
Dara III. (İran şahı) 323
Daraplı (aktör) 273
Darmsteter (Fransız müsteşrik) 336
David II (Gürcü kralı) 367
Davidov (Stalin'in yakın adamı) 192, 204-205
Dawes (Amerikalı maliyeci) 74
Dede Korkut (Halk hikayesi) 251, 416, 418
Demirci Gave (Firdevsî'nin eserinde anlatılan efsane) 105
Denikin (Beyaz Rus generali) 129-131
Derbendname (anonim tarih) 326
Derbent'deki Pehlevî Kitabeleri (Pahomov'un eseri) 324
Despina (Trabzon kralının kızı) 342
Deutsche Zeitung (Almanca gazete, Berlin) 148-149
Die Rote Fahne (Kızıl Bayrak) (Alman komünistlerinin gazetesi) 151
Dilin Belası (N. Nerimanov'un eseri) 269
Dirr, Adolf (dilci, etnolog) 371-372
Dni (Rusça gazete, Paris) 120-121, 128-129
Dorn, B (Rus şarkiyatçı) 319, 324-325
Duclos [Jacques] (Fransız komünist) 137
Dünya (gazete, İstanbul) 168
Dürri Efendi (İran sefiri) 103

E

Ebert [Friedrich] (Alman devlet adamı) 81, 150
Ebu Bekir Nusretüddin (İldenizli Atabeki) 332, 336
Ebu Said (İran İlhanlılarının sonuncusu) 339, 341-342, 368
Ebu Yahya (Atabek Muhammed'in katili) 332

Ebu-Bekir Mirza/Paşa (Şirvanşah) 336
Ebulala Maarri (Arap şairi) 453
Ebü's-Sac Divdad (Sacoğulları hükümdarı) 329
Echil / Eşil) [Aeschylus] (Yunan şairi) 324
Edebiyat Gazetesi (gazete, Bakû) 293
Edirne'nin Fethi (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 427
Efendiyev veya Efendizade, Sultan Mecid (Azerbaycanlı siyasetçi) 304, 382, 387
Ehrimen (kötülük tanrısı) 104
Ekinçi (gazete, Bakû) 270-271, 424
Ekonomiçeskiy Jizn (gazete, Moskova) 117
El-Bab ve'l-Abvab (tarih kitabı) 366
Eliava (Sovyet komiseri) 286
Elisée Reclus (coğrafyacı, tarihçi) 371
Elmas Yıldırım (şair) 293, 312, 429
Elvend Mirza (Akkoyunlu) 342
Emanullah (Afganistan kralı) 160
Emin Hamza (Bakû hanının yaveri) 45
Eminüddevle (İran başvekili) 182
Emir Buğa (Abbbasî komutanı) 249
Emmoğlu, Haydar Han (Güney Azerbaycanlı komitacı) 467
Engels, [Friedrich] 79-80
Ensiklopediçeskiy slovar. Brokkauz i Efrona (Rusça ansiklopedi) 359
Enuşirevan, I. Hüsrev (İran şahı) 326-327, 363
Enver Paşa 225-226, 228-229
Erzberger, [Matthias] (Alman işçi lideri) 149
Esedulla, Şemsi (Azerbaycanlı milyoner) 274
Eskide (Hakverdili Abdürrahim Bey'in eseri) 427
Eş'âr-ı Şuarâ-yı Azerbaycan (A. Berge'nin eseri) 321
Evliya Çelebi 320

F

Fallières [André] (Fransız bakan) 139
Fatih Sultan Mehmet 197-198, 205, 342
Fazlî (şair) 417
Feleki-i Şirvanî (şair) 267
Ferah-Zad I. (Şirvanşah) 336
Ferah-Zad II. (Şirvanşah) 336
Feramure (Şirvanşah) 336
Feridun (Efsanevi İran kahramını) 100, 102
Feridun/Firidun Köçerli (Azerbaycanlı öğretmen, edebiyatçı) 322
Ferruh-Yesâr (Şirvan şahı) 336
Fethali Han (İran şahı) 12, 14, 18, 45
Fetihali Han (Kuba hanı) 346
Filanşah (Kafkasyalı merzban) 326
Fin-Yuy-San [Feng Yuxiang?] (Çinli siyasetçi) 83
Firdevs-i İlhamât (M. Hadî'nin eseri) 425
Firdevsî 290, 360, 420
Frankfurter Zeitung (Almanca gazete, Almanya) 149
Friedrich II (Prusya kralı) 81
Frunze (Bolşevik subay ve siyasetçi) 206
Fuzûlî 266, 308, 409-411, 413, 415-417, 442
Füyuzat (dergi, Bakû) 33, 271-272, 425, 427

G

Galiyev, Sultan (Tatar sosyalisti) 223-224
Ganizade Sultan Mecid (öğretmen, yazar) 268-269
Gâve-i Ahenger (Ş. Sami'nin eseri) 105
Gazan Han, Mahmud (İlhanlı hükümdarı) 338, 369-370
Gazi Molla (Dağıstanlı mücahit) 258
Gazi-Beg (Şirvanşah) 336
Gazneli Sultan Mahmud 336
Gegeçkori (Gürcü siyasetçi) 128
Gessler, [Otto Karl] (Alman harbiye nazırı) 149
Gilanşah (Kafkasyalı merzban) 326
Golhâ-yi Rengârenk (Farsça dergi) 441-442
Gorki, Maksim Gorki 76-77
Göğgöl/Göygöl (Ahmet Cevad'ın eseri) 428
Gölpınarlı, Abdulbaki (Bilim adamı) 102-103
Grigori Bar-Erbeye / İrbaya (Süryanî âlim) 329
Grousset, René (Fransız tarihçi) 360-361, 370
Gudok (Rusça dergi) 175
Gülistan-ı İrem (Abbaskulu Ağa'nın eseri) 267, 269, 421
Gültekin / Emin Abid (şair) 311-312, 429

H

Habibî (şair) 411-415
Hacı Baba (Azerbaycanlı mahkûm) 155
Hacı Çelebi (Şeki hanı) 256-257, 346
Hacı Kara (M. F. Ahundzade'nin eseri) 268
Hacı Mahmud Tebrizî (din adamı) 420
Hacıağa (aktör) 273
Hacıbeyli, Üzeyir (bestekâr, müzikolog, yazar) 273, 298, 312
Hacı Zeynelabidin Bak: Tağıyev, Zeynelabidin
Hacinski [İsa Bey] (milyoner) 274
Hadi, Mehemmed Abdüsselimzade (şair) 271, 425
Hâfız 420, 441
Haftalık Gazete (gazete, İstanbul) 20, 34-35
Hakanî Şirvanî (şair) 334
Hakikî (şair) 266
Hakverdili / Hakverdiyev, Abdürrahim (yazar) 268, 293, 423, 428
Halil [Menteşe] (Osmanlı hariciye nazırı) 18
Halil Bey [Hasmemmedof] (Azerbaycan adliye nazırı) 14-15
Halîlî (şair) 411, 413-414
Halk (gazete, İstanbul) 55, 59, 62, 65, 68, 71, 73, 76, 79, 82, 85, 88, 91, 94, 97, 100
Hamdullah-i Müstavfi (tarihci, coğrafyacı) 320
Hamidî (şair) 411
Hamza el-İsfahanî (İranlı tarihçi) 326
Hanbudakov, Eyyub (Bolşevik siyasetçi) 294-295, 299, 378-380
Hanikov (Rus bilim adamı) 319
Harunerreşid (halife) 328
Harvey (Amerikanın Londra sefiri) 68
Hasan Ali (Bakû hanı) 45
Hasan Ali (Cihan Şah'ın oğlu) 341
Hasanoğlu (Şeyh İzzettin veya Pûr Hasan (şair) 409

Hataî (şair, *Yusuf-Züleyha* mesnevisinin sahibi) 266
Hatisof (Taşnaksütyun temsilcisi) 123-124
Hatisyan, Gregor (Ermeni temsilci) 34-35
Hauss, [René] (Fransız siyasetçi) 136
Hayat (dergi, İstanbul) 103
Hayat (gazete, Bakû) 271, 425
Haydar Han Bak: Emmoğlu
Hayyam 420
Heft Peyker (Genceli Nizamî'nin eseri) 237
Heinze [Karl Rudolf] (Alman siyasetçi) 148
Hekâyet-i Molla İbrahim Helil Kimyager (M. F. Ahunduzade'nin eseri) 268
Hemid Ahundlu (yazar) 293
Hemze/Hamza Bey (Dağıstanlı mücahit) 402
Heraklius (Bizans imparatoru) 364
Heraklius II (Bizans imparatoru) 327
Heredot (tarihçi) 248
Herzfeld, Ernst Emil (arkeolog) 362
Heyder Baba'ya Selâm (Şehriyâr'ın eseri) 441
Hicazî (Fars şairi) 452
Himmet (dergi) 172
Hindenburg [Paul von] (Alman devlet adamı) 73
Histoire de L'Asie (R. Grousset'nin eseri) 361
Histoire de la Géorgie (Brosset'nin eseri) 367
Hişam (halife) 328, 364
Hitler 169
Hocavey, Feyzulla (Türkistanlı komünist) 387
Homeriki (Gürcü siyasetçi) 198-199
Hop-hop (Sabir'in müstear adı) 423
Hophopnâme (Sâbir'in eseri) 425
Horenli [Movses] (Ermeni tarihçi) 325
Hosrov II (Sasanî hükümdarı) 248
Houd, Thomas (İngiliz şairi) 452
Howort, Sir Henry Hoyle (siyasetci, tarihçi) 363
Hoyski, Fethali Han (siyacetçi) 12, 14, 354
Hugo [Victor] (Fransız şair ve yazar) 452
Husenko (Salofki'de gardiyan) 390-391
Hûşeng (Şirvanşah) 336
Hüdabende (Şirvan şahı) 46
Hülagû Han 250
Hürmüzd (iyilik tanrısı) 100-101, 104, 106
Hüseyin (Celayirli) 340
Hüseyin Cavid (şair) 33, 288, 308, 387, 426, 428
Hüseyinkulu Han-i Nevvab (İran Haricîye Nazırı) 196
Hüseyinov, Mikail (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
Hüseyinzade (şair) 293
Hüsrev I, Enuşirevan (Kobad'ın oğlu) 326
Hüsrev ile Şirin (Genceli Nizamî'nin eseri) 334

I

Irakli (Gürcü kralı) 320
Izvestia (Rusça gazete, Moskova) 228

İ

İblis (Hüseyin Cavid'in eseri) 290, 426, 428
İbn Havkal (seyyah, coğrafyacı) 320
İbn Hişam (coğrafyacı) 364

İbnel Fakih [İbnülfakih] (İslam coğrafyacısı)
İbnül Esir (tarihçi) 329
İbrahim (Karabağ hanı) 347
İbrahim Tahir Musa (şair) 271
İbrahimof, Abdurreşit (Reşid Kadı) 225
İbrahimov, Veli (Kırımlı Bolşevik) 387
İdrisî (Müslüman coğrafyacı) 319
İkbal (gazete, Bakû) 482
İkdam (gazete, İstanbul) 16
İlkân/İlkon (Celayirlilerin atası) 339
İlyas (Hz. İlyas) 101
İmadettin Zengi (Musul Atabeyi) 330
İran-ı Nev (gazete, Tahran) 19, 195
İrşad (gazete, Bakû) 33, 271, 425
İsa (Hz. İsa) 100
İshakov, Salavat (tarihçi) 317
İskender-i Kebir Bak: Büyük İskender
İskendername (Nizamî'nin eseri) 329, 334
İslam Ansiklopedisi 362-364, 366, 399
İslam-Türk Ansiklopedisi 333
İsmail Bek Nâkâm (şair) 420
İsmeti (Tatar aydınlarından) 212
İstahrî / İstehrî (coğrafyacı) 320
İstiklal (gazete, Bakû) 166
İstmen / İstemi? Han (Göktürk hakanı) 364
İstoriya Vizantii (Kulakovski'nin eseri) 363
İttihat ve Terakki'de On Sene (M. Birgen'in hatıratı) 284
İz İstorii Azerbaydjanskoy Emigratsii (Salavat İshakov'un eseri) 317
İzvestiya (Rusça gazete, Moskova) 296, 380, 383

J

Jirkov (Rus dilci) 371
Jizn' Natsional'nostey (gazete, Moskova) 224, 229
Joffe (Bolşevik siyasetçi) 206
Journal du Voyage . . . de Chardin en Parse et aux Indes Orientales (Chardin'ın eseri) 370

K

Kadı Burhaneddin (Sivas hükümdarı, şair) 341, 410
Kafkasya'nın yeni tarihine ait materyaller (Butkov'un eseri) 321
Kagankatvatsi [Kağankatlı], Movses (Alban tarihçi) 325
Kalinin (Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı) 222, 224
Kamenef veya Kamenev (Bolşevik siyasetçi) 66-67, 71, 116, 206
Kamo (Gürcü devrimci) 220-221
Kamusü'l-Alam (Ş. Sami'nin eseri) 321
Kanitz, [Gerhard Graf] von (Alman siyasetçi) 149
Kantemir Ali Han (Dağıstanlı siyasetçi) 16
Kara Buğa (Esruşan beyi) 365
Kara İskender (Kara Yusuf'un oğlu) 340-341
Kara Muhammed (Karakoyunlu) 340
Kara Osman (Kara Yülük, Akkoyunlu) 341
Kara Sonkur (Selçuklu emiri) 252
Kara Yusuf (Karakoyunlu) 339-341
Karayef, Ali Haydar (Azerbaycanlı siyasetçi) 111-114, 165, 304, 381-382
Kardaş Edebiyatlar (dergi, Erzurum) 26
Kareng, Abdül Ali (Tebriz Üni. profesörü) 451-452

Kasım Bey Zakir (şair) 421-423
Kasım Envar (sufî şair) 411
Kasımov, M. M. (Azerbaycanlı siyasetçi) 297
Kautsky [Karl] (Alman Marksist) 81
Kavsî, Alican Tebrizî (şair) 417
Kavus (Şirvanşah) 336
Kaytabaş, Abdulhamit (Miralay, askerî müşavir) 17
Kazan Han Bak: Gazan Han
Kâzımzade, Abbaskulu (Azerbaycanlı siyasetçi) 180, 183, 188-191, 211-212, 235, 267, 269, 271, 421
Kelefin Ucu (Hemid Ahundlu'nun eseri) 293
Kemalüddin Mesut Şirvanî (müderris) 412
Kenzü'l-Mesaib (M. Tağı Kumrî'nin eseri) 475
Kerenski (Rus siyasetçi) 120-121, 124, 128, 131, 278
Kerim Han Zend (İran hâkimi) 418
Keşkül (gazete, Tiflis) 270
Kethtasb (Şirvanşah) 336
Key-Kubad (Şirvanşah) 336
Keynes [John Maynard] (İngiliz İktisatçı) 68
Kırımer, Cafer Seydahmet (Kırımlı hukukçu, siyasetçi) 163
Kıssa-i Yusuf (Ali'nin eseri) 409
Kıvamî-i Mutarrızı (şair) 334
Kız Kalası (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 428
Kızıl Arslan (İldenizli sultanı) 332, 334, 367
Kiaksar (Medya padişahı) 324
Killigil, Nuri Paşa 32, 355
Kiselev-Gromov [Nikolay İgnatyeviç] (Çeka kampı yöneticisi) 287, 389, 391-392
Kitâbü't-Tîcân (İbn Hişam'ın eseri) 364
Koba (Stalin'in takma adı) 172-178, 184-185, 187, 199
Koch [Weser Erich] (Alman dahiliye nazırı) 149
Kolendo (Komünist gazeteci?) 66
Komünist (Türkçe gazete, Bakû) 181, 287-288, 291, 293-297, 306, 379
Konstantin (Gürcistan kralı) 340
Korkmazof [Celaleddin] (Bolşevik siyasetçi) 210
Koşma (Ahmet Cevad'ın eseri) 27, 426
Kotlyarevski (Rus generali) 347
Köprülü, Mehmet Fuat (bilim adamı) 103, 266
Köroğlu (halk hikâyesi kahramanı) 449-450
Köroğlu (Türk halk hikâyesi) 408, 417
Köroğlu (Ü. Hacıbeyli'nin operası) 309, 312
Krasin (Sovyet siyasetçi) 283
Krımski A. (şarkiyatçı) 333
Krupskaya (Lenin'in eşi) 66, 71
Kubad (Sasanî şahı) 230, 326, 363
Kulakovski [Yulian Andreyeviç (tarihçi)] 363
Kumrî, M. Tağı Derbendli (şair) 420-421
Kunduk, Bekir Sami Bey (Ankara hükûmetinin Hariciye Vekili) 203
Kurtuluş (dergi, Berlin) 393
Kurwerts (gazete) 75
Kutluğ (Akkoyunlu hükümdarı) 341
Kutluk İnanç (Atabek Ebu Bekir'in kardeşi) 333
Kutluk, Mirza Bala Mehmetzade 157, 471
Kutulmuş (Selçuklu emiri) 366
Kutuzov (Rus generali) 302
Kürke (Kıpçak hanı) 367

L

L'estat de la Perse en 1660 (R. Mans'ın eseri) 371
Laçın Yuvası (S. S. Ahundzade'nin eseri) 427
Lamartin (Fransız şairi) 452
Lassalle [Ferdinand] (Alman düşünürü) 81
Lazerev, Mikail (Rus bilim adamı) 321
Le Journal d'Orient (Fransızca gazete, İstanbul) 39
Le Matin (gazete, Fransa) 138
Le Soir (gazete, Paris) 25
L'Encyclopédie de l'Islam 366
Lenin 66-67, 71-72, 77, 81, 111-113, 115, 142, 162, 169-170, 178-179, 195, 198, 200-202, 206-207, 209, 218, 225, 236, 278, 301, 306, 385, 397
Léon Blum (Fransız siyasetçi) 146
Levend, Ağah Sırrı (edebiyatçı) 399
Leyla ve Mecnun (Fuzulî'nin eseri) 417
Leylâ ve Mecnun (Genceli Nizamî'nin eseri) 335
Leyla ve Mecnun (Ü. Hacıbeyli'nin operası) 273
Literaturnaya Gazeta (gazete) 383
Lloyd, George David (İngiliz siyasetçi) 71, 283
Loeve-Veimars (Fransız yazar) 452
Lominadze (Gürcü siyasetçi) 285
Lothrop Stoddard (Amerikalı yazar) 69
Lui XIV (Fransız kralı) 336
Lunaçarski (Bolşevik siyasetçi) 206
Luther, [Hans] (Alman siyasetçi) 73, 91, 96

M

M. A. Nasır (şair) 420
M. E. veya M. Elif. (Resulzade'nin imzası). Ayrıca Bak: Resulzade, Mehmet Emin 55, 457, 471, 479-480, 495, 497
M.yev, H. (?), (Bakû "goçu"larından biri) 176-177
Machiavelli, Niccolò (İtalyan düşünür) 53
Mahmud II (Osmanlı sultanı) 336
Mammed Saltan [Fatih Sultan Mehmet] 197-198
Marks [Marx], Karl 79-81, 169, 236-237
Marquart (şarkiyatçı) 362, 365
Marr, Nikolay (Rus şarkiyatçı) 231, 241, 247
Martof [Julius] (Rus siyasetçi) 113
Marx, [Wilhelm (Alman siyasetçi)] 149
Maslama (Arap kumandanı) 328
Maurras, (Fransız gazeteci, siyasetçi) 135
Mehcur (şair) 417
Mehemmed Ali (İran şahı) 173, 189-191, 197, 200, 209-211, 220, 235
Mehemmed Bakır Halhalî (şair) 421
Mehemmed Bey Cavanşir (şair) 422
Mehmandar, General Samed Paşa (Harbiye Nazırı) 354
Mehmed [Muhammed] (Sultan Mesud'un oğlu) 331
Mehmet Cavad (?, yazar) 294
Melanges Asiatiques (dergi) 362
Melik Arslanşah (Selçuklu sultanı) 331-332
Melikşah I (Selçuklu sultanı) 366
Mengli (Azerbaycan Atabeğinin emiri) 333
Mengü Hakan (Moğol emiri) 368

Mes'ûdî (Arap tarihçi) 365
Mesihî (şair) 418
Mevcî (şair) 417
Mevlana, Celaleddin Rumî 102
Mezdek (Mezdekî dininin kurucusu) 230
Mezid-i Şeybanî (Arap emiri) 329
Midivani, Budu (Semyon Midivani'nin kardeşi) 191
Midivani, Semyon (Bolşevik Gürcü siyasetçi) 191, 303
Mihayloviç [Valantior] (*Vastok* dergisinin müdür ve muharriri) 192
Mikoyan (Ermeni Bolşevik siyasetçi) 118
Millî Tesanüd (M. E. Resulzade'nin eseri) 393
Millspaugh [Arthur Chester] (Amerikalı maliyeci) 83
Milyukof [Pavel] (Rus siyasetçi) 121, 129, 131, 276
Minin [Kuzma] (Rus tüccarı) 302
Minorski, V. (Rus tarihçi) 366
Mir Mehdi Hazanî (din adamı) 420
Mir'atü'l-Büldan-i Nasirî (Muhammed Hasan Han'ın esiri) 320
Miran Şah (Timur'un oğlu) 338-339, 357
Mirza Adıgüzel (tarihçi) 421
Mirza Aliasgar Han Bak: Atabek-i Azam
Mirza Bala Bak: Kutluk, Mirza Bala
Mirza Kâzım Bek (şarkiyatçı) 269, 321
Mirza Şefi Vazeh (şair) 421
Mirzacan (Medetov, aşık) 421
Mirze Esedullayev (Şemsi Esadullah'ın oğlu) 274
Mirzoyan, Leon (Ermeni siyasetçi, Azerb KP sekreteri) 137, 163, 296, 380
Moisey/ Movses, Honerli (tarihçi) 325
Molla Abbas Şirvanlı (din adamı) 420
Molla Nasreddin (Mizah dergisi, Tiflis) 427, 461, 467, 479, 490
Molla Penah Vakıf (şair) 267, 312, 352, 497
Muaviye (halife) 364
Muhammed b. Şûl (Abbasî emiri) 365
Muhammed Buğa (Abbasî emiri) 365
Muhammed Tapar (Melikşah'ın oğlu) 330
Muhammet Cihan Pehlivan (Azerbaycan Atabeyi) 253
Muhtarof, Muhtar (Azerbaycanlı milyoner) 274
Muradhanova, E. (Duma'da mebus) 46
Murat III (Osmanlı padişahı) 255
Mussolini 93, 96
Mustafa (Fatih Sultan Mehmet'in oğlu) 342
Mustarşid (halife) 330
Muzafferüddin Gökbörü (Erbil hükümdarı) 333
Mübarek-i Türkî (Abbasî emiri) 365
Mücirüddin-i Beylekani (âlim) 334
Müller [Hermann] (Alman siyasetçi) 150
Mülller, Konrad (Alman bilim adamı) 320
Mümine Hatun (Atabek Eldeniz'in eşi) 334
Müneccimbaşı (tarihçi) 366
Münevver Kari (Özbek ceditçi) 387
Mürsel Paşa (Osmanlı kumandanı) 355
Müs'tasım-Billah (son Abbasî Halifesi) 337
Müsibet-i Fahrettin (Vezirzade Necef'in eseri) 268
Müşfik Mikayıl, (şair) 293
Müştak (şair) 417
Müthiş İvan [Korkunç] (Rus çarı) 197-198, 206
Müznib Ali Abbas/Elabbas (şair) 271

N

Nadir (İran Şahı) 255-257, 345-346, 358, 369, 417-418
Nadir Şah (N. Nerimanov'un eseri) 269
Nağıyev, Musa (Azerbaycanlı milyoner, hayırsever) 274
Naki (Tağıyev, Müsavat'ın kurucularından) 190
Namık Kemal 425
Napolyon 347, 394
Nasirüddin Şah (İran şahı) 62
Nasrullah [Babazade] (Salofki'de Azerbaycanlı mahkûm) 154
Nazimül'ülema (din adamı) 420
Nebatî veya Hançobanî (şair)
Nedim (şair) 102
Nerimanof, Neriman (Azerbaycanlı Bolşevik siyasetçi) 30, 126, 181-182, 184, 187, 191, 210, 223, 268-269, 356
Nesevî (tarihçi) 366-367
Nesimî (şair) 266, 409-411, 414, 416
Neşat Şirvanî (şair) 417
Nigarî, Seyyid (sufî şair) 420
Nikola (Rus çarı) 131
Ninçiç [Momçilo] (Yugoslav siyasetçi) 96
Nitti [Francesco Saverio] (İtalyan devlet adamı) 68
Nizamî, Genceli (Azerbaycan şairi) 237, 267, 302, 308, 321, 329, 334-335, 406-407, 420
Norddeutsche Allgemeine Zeitung (Alman gazetesi) 39
Nouvelle Géographie Universelle (E. Reclus'nün eseri) 371
Novıy vastok (Rusça dergi) 372
Noy Jordania (Millî Gürcistan hükûmeti reisi) 120-121
Nuri Bey (Mülazım-ı evvel, mihmandar) 17

O

O Olmasın Bu Olsun (Ü. Hacıbeyli'nin opereti) 273
Od Gelini (Cafer Cabbarlı'nın dram eseri) 292, 428
Odege [Ögedey] (İlhanlı hanı)
Oğuz Han 341, 362-363
Oktay (Cafer Cabbarlı'nın dram eseri)
Olarius (seyyah) 371, 418
Oris (Alban komutanı) 325
Orjenikidze, Serge (Bolşevik siyasetçi) 191, 210, 220-221, 223
Otrak (Kıpçak hanı) 367

Ö

Ölüler (C. Memmedguluzade'nin eseri) 270, 273, 424
Özbek Muzafferüddin ((İldenizli Atabeki) 333
Özcan, Ömer (tarihçi) 383-384, 386, 402
Özdemiroğlu Osman (Osmanlı paşası) 352

P

Pahomov, E. A. (Rus bilim adamı) 319, 324
Paikuli, [Monument and Inscriptions of the Early History of the Sasanian Empire, I-II] (E. Herzfeld'in eseri) 362

Pajarsiki/Pojarski, [Dmitri] (Rus prensi) 302
Pankratov (Çeka reisi) 181, 183-184, 186, 188-190, 207
Pars Derisindeki Adam (Ş. Rustavelli'nin eseri) 429
Paul von Hintze (Alman subayı ve siyasetçi) 48
Pavloviç (Bolşevik gazeteci) 230
Pehlevi, Rıza Han (İran Şahı) 55-57, 59, 63-64, 97-99, 457-458
Pehlivan-i Zemane (Vezirzade Necef'in eseri) 268
Penah Han (Sarıcalı Ali Bey, Karabağ hanı) 346
Pepinof, Ahmet Bey (Azerbaycanlı siyasetçi) 15
Peri Cadu (A. Hakverdili'nin eseri) 269
Perice Hatun (Derbendli Şeyh Ali Han'ın kız kardeşi) 347
Peterburjets (Bakûlu Bolşevik) 207
Petrograd[skaya] Pravda (Rus gazetesi, Petrograd) 72
Peygamber (Hüseyin Cavid'in eseri) 289-290, 308, 428
Pilsudski (Mareşal, Polonya'nın millî lideri) 124, 128, 131
Pir Ahmet, Karamanoğlu 342
Pir Budak (Kara Yusuf'un oğlu) 340
Plehanov [Georgi] (Rus düşünür, siyasetçi) 197-198, 205, 207
Poincaré [Raymond] (Fransız siyasetçi) 136-137, 139, 153
Polonski (Bolşevik siyasetçi) 297, 380
Pompeus (Roma kumandanı) 325-326
P*osta Kutusu* (C. Memmedguluzade'nin eseri) 270
Praga Press (gazete) 86-87
Pravda (Rusça gazete, Moskova) 60-61, 71-72, 111, 116, 118-119, 228, 295-296, 380, 384
Presvetov (Korkunç İvan'ın katibi) 197
Preuss [Hugo] (Alman hukukçu)] 149
Pris (Bizans elçisi) 248
Ptolemeus (Yunan tarihçi) 324
Puşkin 429
Pürgam (şair) 420

R

Rabkin (Komünist Parti sekreteri) 206
Racî (şair)
Radek [Karl] (gazeteci, siyasetçi) 115, 206
Rahmanov (Azerbaycan Sovyet hükûmeti başkanı) 287, 303, 381
Rakovski (Sovyet diplomat) 61-62
Raphael [Du] Mans (ilahiyatçı ve yazar) 371
Reclus, Elisée (coğrafyacı) 371
Resulzade, Mehemmed Ali Resulzade (M. E. Resulzade'nin amcasının oğlu) 26, 55, 67, 71, 73, 78, 82, 85, 88, 91, 94, 97, 99, 102, 146, 166, 277, 315, 334, 355, 377, 382-383, 387, 392, 401-402
Resulzade, Mehmet Emin 11, 13-17, 19-21, 25-26, 33-35, 39, 48-50, 54-55, 65, 112, 114, 119, 125, 127, 131, 140, 144, 153, 155, 159, 161, 165, 167, 181-182, 233, 235, 272, 354, 383, 386, 399, 402, 426, 454
Reşideddin (tarihçi) 368
Rıkof [Aleksey] (Bolşevik siyasetçi) 66-67, 71, 73, 119, 162
Rıza (Salofki'de bir Müsavatçı) 392
Rıza Şah Bak: Pehlevî
Ricklin [Eugène] (Fransız siyasetçi) 136
Rossiya (gazete) 131

Roşenzamir (Tebriz Maarif Müdür Muavini) 451-452
Rousseau, Jean Jacque 453
Ruhi Bey (mihmandar) 17
Ruşenî (şair) 411
Rüstem ve Zöhrab (Abbas Ağa'nın tercüme eseri) 322

S

S. S. S. R'de Ölüm Kampları (Kiselev-Gromov'un eseri) 287
Sabah (gazete, İstanbul) 13
Sabatye (Fransız milletvekili) 138
Sabir, Ali Ekber Tahirzade (şair) 271, 298, 307-308, 361, 363
Sabit Rehman (yazar) 293
Sadî 441
Safî (şair) 417
Safikürdski, Aslan Bey (siyasetçi) 15
Sagerî (şair) 420
Sahabî (şair) 415
Saib-i Tebrizî (şair) 417
Saîd-i Kureyşî (Salofki'de Hitli tacir) 153-155, 392,
Salebiye (Tilkinâme) (M. B. Halhalî'nin eseri) 421
Salihov, Ahmet (Dağıstanlı siyasetçi) 203
Salik (şair) 423
San'an, Mehmet Sadık Aran (şair, yazar) 429
Sarıcalı Ali Bek (Cavanşir kabilesinin reisi) 346
Scapini (Fransız milletvekili) 138
Seda (gazete) 273
Selahattin Eyyubî 332
Selçuk-Şah (Sultan Gıyaseddin Mesud'un kardeşi) 330
Selim III. (Osmanlı sultanı) 347
Selman İbn Rabia (Arap kumandanı) 328
Serebriyakov (Kafkasyalı Bolşevik) 178
Setukeste laulud (Jakob Hurt'ın eseri) 473
Sevil (Cafer Cabbarlı'nın eseri) 292, 428
Seyit /Seyyid Azim [Şirvanî] (şair) 420, 441, 464
Shatelvort (İngiliz general) 196
Shuster, Morcam (Amerikalı maliyeci) 195
Siècle (gazete, Paris) 195
Siretü's-Sultân Celaliddîn Mengübertî (Nesevî'nin eseri) 366
Sisianov veya Knez Çiçiyanov (Gürcü asıllı Rus generali) 45, 462, 492
Siyavuş (Hüseyin Cavid'in eseri) 290, 426, 428
Smirnof (Ziraat komiseri) 119
Sohbet (gazete, Tebriz) 207
Son Posta (gazete, İstanbul) 284
Sovyetler Birliğinde Ölüm Kampı (Kiselev-Gromov'un kitabı) 389
Spengler [Oswald] (Alman filozof) 68
Stalin 66-67, 71-72, 115-116, 119, 162, 168-169, 173-174, 177-179, 183-187, 189-208, 210-214, 216, 218-225, 228-230, 233, 237, 300-302, 306, 314-315, 357, 382, 384-386, 388, 396-397
Stinnes [Hugo] (Alman siyasetçi) 148
Stoke, (Kononel, İngiliz subay) 195
Stoks (İngiliz sefaret ateşemiliteri) 196
Strabon (coğrafyacı) 324-325, 359
Stresemann [Gustav] (Alman devlet adamı) 91-93, 146, 148, 153
Sully Prudhomm (Fransız şairi) 452
Sultan Ahmed (Celairli) 340, 410
Sultan Berkok (Memluklu) 340
Sultan Mahmud (Şirvanşah) 336

Sultan Mesud [Gıyaseddin] (Selçuklu sultanı) 330, 331
Sultan Tuğrul (Selçuklu sultanı) 330
Sultan Yakup (Celairli) 339
Sultan Yakup (Uzun Hasan'ın oğlu) 411
Sultan-Halil I. (Şah Halilullah) (Şirvanşah) 336
Sultan-Halil II. (Şirvanşah) 336
Sultanov, Ağa (parti sekreteri) 297
Sultanov, Hamid (halk komiseri) 304, 381-382, 387
Suvorov (Rus generalı) 302
Süleyman Sani Ahundzade (yazar) 293
Süleyman Şah (Gıyaseddin Mesud'un oğlu) 330
Süleymanşah (Hemedan hâkimi) 331
Süreyya (gazete, Tahran) 483
Sürurî (şair) 412, 414-415

Ş

Şah Abbas (Safevî şahı) 255, 257, 344, 417
Şah Abbas ve Hurşid Banu (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273
Şah Halilulla (Şirvan şahı) 254
Şah İsmail (Türk halk hikâyesi)
Şah İsmail Safevî [Hataî] 53, 254, 266, 342-343, 408, 411-416, 442
Şah Tahmasib (Safevî şahı) 254
Şahbazi, Tağı (şair) 294
Şahî (şair) 412-415
Şahname (Firdevsî'nin eseri) 290
Şahruh (Şirvanşah) 336
Şahruh (Timuroğullarından) 340-341
Şahsenem (Reynold Clier'in eseri) 309
Şahseven (gazete, İstanbul) 250, 417
Şahtahtlı / Şahtahtinski Mehmedağa (gazeteci) 492
Şakir (şair) 417
Şark Kadını (dergi, Bakû) 285
Şark-i Rus (gazete, Tiflis) 270
Şaşa Samartsev (Rus gazeteci) 175
Şaumyan [Stepan] (Ermeni komitacı) 36-37, 42, 44, 185
Şavtik (Selçuklu kumandanı) 366
Şehriyâr (Seyyid Mehmed Hüseyin) 441-442, 444, 448, 450-454
Şemseddin Eldeniz (Eldigez/İldeniz) (Azerbaycan Atabeyi) 319, 330-332, 334
Şemseddin Sami (dilci, gazeteci) 462
Şems-i Tebrizî 420
Şerifzade (aktör) 273
Şeyda (Hüseyin Cavit'in eseri) 426
Şeyh Ali (Derbend hanı) 347
Şeyh Haydar (Safevî) 343
Şeyh Hazal (Arap aşireti reisi) 63
Şeyh İbrahim I. (Şirvanşah) 336
Şeyh İbrahim II. (Şirvanşah) 336
Şeyh San'an (Hüseyin Cavid'in eseri) 272, 426
Şeyh San'an (Ü. Hacıbeyli'nin eseri) 273
Şeyh Şamil (Dağıstanlı mücahit) 258, 347, 352
Şeyhülislamzade Ekber (siyasetçi) 35
Şibay, Halim Sabit (ilahiyatçı, gazeteci) 26
Şikeste Şirin (aşık) 418
Şirvanlı Bahar (şair) 420
Şirvanlı Mestali (din adamı) 420
Şirvanşah I (Şirvan şahı)
Şota Rustavelli (Gürcü şairi) 429
Şuaî (şair) 420
Şucaüddevle (İran mürtecilerinden) 182
Şükrullah Şirvanî (tabip) 412

T

Tabasaranşah (Kafkasyalı merzban) 326
Taberî (tarihçi) 320, 364
Tageszeitung (Almanca gazete, Berlin) 148
Tağıyev, Hacı Zeynelabidin (milyoner, hayırsever) 274
Tahir-i Hoşnevis (hattat) 441
Takızade/Tağızade, Seyit Hasan (İranlı siyasetçi) 196
Talıblı, Böyük Ağa (şair, gazeteci) 294
Talıbzade Ahund Yusuf (ilahiyatçı, yazar) 269
Tan [Le Temps] (Fransız gazetesi) 74
Tanin (gazete, İstanbul) 35, 38
Tarhan, Abdülhak Hamit 272, 426
Tasvir-i Efkâr (gazete, İstanbul) 14
Tekâmül (gazete, Bakû) 174
Terbiyet, Mehmet/Mehemmed Ali Han (Güney Azerbaycanlı yazar, siyasetçi) 322
Tercüman (gazete, Kırım) 497
Ter-Mikaelyan (Ermeni Bolşevik) 210
Tevfik Fikret 272, 426
Tevkilev, Kutlug Muhammed (Tatar siyasetçi) 472
Teymur Bak: Timur (Emir Timur)
Tiberiyus (Roma imparatoru) 362
Timaşef (Rus siyasetçi) 122
Times (İngiliz gazetesi) 196
Timofeyev (Rus Bolşevik yazarı) 175
Timur (Emir Timur) 337-341, 357, 366-367, 370
Togan, Zeki Velidi (tarihçi) 335, 362-368
Toktamış (Altın Ordu hanı) 337
Tolstoy 446
Tomska (Bolşevik siyasetçi) 206
Topal Teymur (Hüseyin Cavid'in eseri) 428
Topçubaşı, Ali Merdan (Azerbaycanlı siyasetçi) 276, 355
Troçki 66, 115-116, 161-162, 200-201, 206, 283, 303
Tryzub (dergi, Paris) 483
Tufarganlı Abbas (halk hikâyesi) 417
Tufeylî (şair) 412, 414-416
Tuğrul (Selçuklu sultanı) 332, 366
Tur Ali (Akkoyunlu hükümdarı) 341
Turan, Hüseyinzade Ali (mütefekkir, gazeteci) 33, 220, 271-272, 425
Türk Ansiklopedisi (İnönü Ansiklopedisi) 333, 399-400, 402-403, 405, 440
Türk Dillerinin Mukayeseli Grameri (Mirza Kazım Bek'in Rusça eseri) 321
Türk Edebiyatı Antolojisi (M. Lazarev'in Rusça eseri) 321
Türk Yurdu (dergi, İstanbul) 19, 33, 76, 109, 111, 272, 276, 383, 386, 402, 441

U

Ulus (gazete, Ankara) 383-384
Umumî Türk tarihine Giriş (Z. V. Togan'ın eseri) 335
U-Pey-Fu [Wu Peifu] (Çinli general) 83
Usta Zeynel (C. Memmedguluzade'nin hikâyesi) 270
Usupbeyov, Nesib Bey Bak: Yusufbeyli
Uttukan (?) (Amerikalı iş adamı) 84
Uveys (Celayirli) 340
Uzun Hasan (Akkoyunlu) 341-342, 411

Ü

Ülker, Mustafa Birol (Araştırmacı) 399
Ünsizade kardeşler (Hacı Said, Celal, Kemal) 475, 496, 498
Ürvetü'l-Vüska (C. Afganî'nin dergisi) 226

V

Vakıf Bak: Molla Penah Vakıf
Vakıf (Samed Vurgun'un eseri) 312, 429
Vakit (gazete, İstanbul) 11, 19, 24, 45, 47
Vana kannel (Jakob Hurt'ın eseri) 473
Varaka ve Gülşah (Mesihî'nin eseri) 418
Vassaf (tarihçi) 368
Vastok (Şark) (dergi, Moskova) 192, 230
Vefasız (S. Rehman'ın eseri) 293
Vehip Paşa (Osmanlı Şark Ordusu kumandanı) 280
Vehsudan İbni Memlan (Revvadîlerden) 366
Vezirli veyâ Vezirof, Necef Bey (Yazar) 268, 423
Vezirof Haşim (gazeteci) 273
Virniçenko (Ukraynalı siyasetçi) 212
Viro (tarihçi?) 327
Vişinski [Andrey] (Rus dışişler bakanı) 174-175
Vişnyak [Mark Veniaminoviç] (Sosyalist yazar) 120, 128, 131
Vorwärts (gazete, Almanya) 150
Vossische Zeitung (Almanca gazete, Almanya) 149
Vozrojdeniye (Rus gazetesi, Paris) 131
Vsevolad Sevünc (Hristiyan Kıpçakların hanı) 367
Vurgun, Samed (şair) 429

W

Westarp, Graf [Kuno von] (Milli Alman Halk Fırkası reisi) 147, 149
Wilson (ABD başkanı) 50, 83, 91, 193, 235
Wirth, [Joseph] (Alman işçi lideri) 149
Wolff, Theodor (Alman gazeteci, siyasetçi) 93, 149
Vozrojdenie / Возрождение (Rusça gazete, Paris) 131

Y

Y. A. Bak: Akpınar, Yavuz
Yakubî (Arap tarihçi) 319, 363
Yakut (Arap tarihçi) 325, 366
Yalvaçoğlu (M. E. Resulzade'nin takma adı) 383
Yaroslavski [Yemelyan] (Bolşevik gazeteci) 296
Yäschke, G. (Alman bilim adımı) 372
Yaycılı, Kerim (şair) 429
Yeldeniz [Şemseddin İldeniz/Eldigez] (Azerbaycan Atabeyi) 253
Yeni Azerî Edebiyatı Hakkında (Ali Nazım'ın eseri) 109
Yeni Gün (gazete, İstanbul) 48
Yeni İkbal (gazete, Baku) 482
Yeni Kafkasya (dergi, İstanbul) 55, 233
Yeni Mecmua (dergi, İstanbul) 26
Yevgeni Onegin (Puşkin'in eseri) 429
Yezdgörd [Yezdicerd] III (Sasanî hükümdarı) 248
Yezdgürd II. (İran şahı) 361
Yezid II (halife) 328

Yezid İbni Mezid Şeybanî (Şirvan emiri) 335
Yıldırım Beyazid 340
Yozon (Yunan kahramanı) 359
Yukarıç, Avni (*Türk Ansiklopedisi* sekreteri) 399
Yurdakul, Mehmet Emin (şair) 112, 272
Yurtsever, Abdul Vahap (Azerbaycanlı muhacir yazar) 104
Yusufbeyli, Nasîb Bey (Nesib Bey Usupbeyov) (Azerbaycanlı siyasetçi) 354, 469, 481, 482, 497-498
Yusufça Mirza (Uzun Hasan'ın yeğeni) 342
Yusuf-Züleyha (şair Hataî'nin mesnevisi) 411
Yusupov (Kazakistanlı gazeteci) 384

Z

Zaman (gazete, İstanbul) 39, 50-51
Zarya Vastoka (gazete, Tiflis) 286, 297, 381
Zaslovski, D. (Komünist gazeteci) 386
Zekerriya-yı Kazvinî (coğrafyacı) 368
Zenbur u Asel (Mesihî'nin mesnevisi) 418
Zerdabî, Hasan Bey Melikzade (gazeteci, maarifçi) 464, 467, 498
Zerdüşt (Zerdüşt dininin kurucusu) 100, 251
Zeynelzade Cihangir (aktör) 269
Zigibi (Sabirlerin başkanı) 363
Zinovyev [Grigori] Enternasyonel reisi) 66-67, 71-73, 116, 206
Zirek-i Türkî (Abbasî emiri) 365
Ziya Gökalp 76, 272, 276, 426
Ziya-yı Kafkasiyye (gazete, Tiflis) 270
Zubov (Rus Generali) 347
Zuhhak (İran'da efsanevi şahsiyet) 105
Zukunft (Almanca gazete, Alsas-Loren) 136
Zinuzi (Güney Azerbaycanlı müderris) 420